

Дејан Ајдачић

Филолошки факултет Гдањског универзитета, Гдањск

Ивана Лазих Коњик

Институт за српски језик САНУ, Београд

ИЗБОР РЕЧИ 2024. ГОДИНЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Филолошко друштво „Речи” је 2024. године организовало свој други конкурс за избор речи године. Заинтересовани су могли да пријаве своје предлоге у три категорије „Реч године“, „Нова реч године“ и „Лажиреч године“ – до 30. новембра 2024. на интернет страници Друштва за пријаву речи и на профилима на Фејсбуку и Инстаграму. Примили смо укупно 226 речи (што је више него прошле године када смо примили укупно 154 предлога), од чега 68 предлога за реч године, 98 предлога за нову реч и 60 предлога за лажиреч 2024. године. Пријављене речи у избору Речи 2024. године живо оцртавају језичке аспекте процеса у друштву, али и у самом језику, истичу извесне склоности и расположења колектива и показују пажњу коју део наших сународника поклања речима које свакодневно сви употребљавамо.

Жири је од пристиглих предлога изабрао по 15 речи у свакој категорији, за које су гласачи могли да гласају на интернету од 1. до 15. децембра. Ове године жири је чинило 15 угледних домаћих лингвиста, филолога из Србије и дијаспоре, као и новинара, писаца и других културних делатника. Коначан избор речи године утврђен је након гласања чланова жирија. Речи године у све три категорије проглашене су 20. децембра у Универзитеској библиотеци.

Чланови стручног жирија који је бирао речи године за 2024. били су: Дејан Ајдачић (Гдањски универзитет, Гдањск), Милан Ајдановић (Филозофски факултет, Нови Сад), Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), Јована Јовановић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ивана Лазих Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ана Миленковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Вања Миљковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Слободан Новокмет (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), Данко Шипка (Arizona State University, Темпе), Неле Карајлић (писац и музичар, Београд), Мирослав Кос (новинар, Блиц, Београд), Александар

Петровић (лектор, РТС Београд), Павле Ћосић (писац, лексикограф и издавач, Београд).

Реч 2024. године

Пристигли предлози за **реч године** били су (азбучним редом): американизација, амерички избори, атентат, аура, брза саобраћајница, брутално, вејп, гламур, глобално загревање, голденито, депонија, дигитализација, дрони, душа, екоманипулација, ЕХРО, изневеровати, инфлација, истребљење, јадарит, јаје, камбек, књигољубац, крађа, криза, легализација, литијум, литијаш, Марш!, медаља, метеоаларм, надстрешница, наказа, наратив, неизвесност, неиронично, непоменик, нереконструкција надстрешнице, неспокојство, несрећа, нећете копати, Нови Сад, обичаји ратовања, одговорност, олимпијско злато, превремени избори, промене, протест, рат, ратови, резолуција, рударење, саосећати, сигма, синовати, скибиди, скиче као свиње, слободарски, српче, страдање, Тему, трагедија, туризмофобија, ужас, уображен, чил гај, физија, штрајк (68).

Предлози за реч године сведоче да је пажња предлагача ове године претежно била усмерена на дешавања у Србији. Спорове и сучељавања о ископавању руде са литијумом у западној Србији крај реке Јадра одсликава читав низ предлога: *литијум, јадарит, нећете копати, рударење, депонија, екоманипулација*.

Бурне препирке око локалних избора одразиле су се само у виду предлога *превремени избори*.

Погибија петнаесторо људи на железничкој станици у Новом Саду 1. новембра повезана је са речима *трагедија, надстрешница, Нови Сад, нереконструкција надстрешнице, неспокојство, несрећа, ужас* а потоње реакције великог дела друштва и са предлозима *одговорност, промене, протест*.

Предлог *скиче као свиње* повезан је са изјавом председника Србије у којој је описао понашање ухапшених учесника протеста крајем новембра, а које представници опозиције тумаче као недопустиви израз за прекомерну употребу силе од стране полиције.

Привредне успехе оцртавају предлози *брза саобраћајница, ЕХРО, дигитализација*, а успехе српских спортиста и освојене медаље на олимпијским играма у Паризу Новака Ђоковића и ватерполиста потврђују – *олимпијско злато, медаља*.

Предложене речи – *криза, крађа, брутално, инфлација, неизвесност* – исказују забринутост грађана. Бизарна изјава бившег министра Томислава Момировића да је за дан довољно појести два јаја од по 11 динара ре-

волтирала је и засмејала јавност (*јаје*). Пред крај пријављивања предлога појавиле су се речи генерације Алфа: *скибиди, сигма, синовати, чил гај*.

Догађаји у светској политици бројем предлога не потврђују велику заинтересованост предлагача за догађања ван Србије (*ратови, дронови, атентат, амерички избори, камбек*). Могло би се рећи и да збивања у региону нису интересантна нашим земљацима заинтересованим за речи које су обележиле ову годину, јер је предложена само реч *литијаши* (учесник литија) помало већ застарела из времена Милогораца који су тако називали припаднике просрпске опције у Црној Гори.

Еколошке теме и забринутост за опстанак планете Земље заступљене су предлозима *глобално загревање, метеоаларм*.

У онлајн гласању за реч године највише гласова је дато за реч *надстрешница* (40,2%), а потом следе *одговорност* (19,6%), *нећете копати* (15,1%) и *литијум* (8,4%). Жири је у ужи избор изабрао речи *надстрешница* и *литијум*, а *надстрешницу* прогласио за реч 2024. године.

Реч *надстрешница* проглашена је за српску реч 2024. године због трагедије која се догодила 1. новембра 2024. године у Новом Саду, када се обрушила надстрешница испред улаза у зграду железничке станице, усмртивши 15 особа, док је једна касније преминула од задобијених повреда. Ова несрећа дубоко је потресла српску јавност и постала симбол ширих друштвених проблема, корупције, (не)одговорности, ограничене независности институција, угрожене слободе медија и присуства системског криминала.

Надстрешница је добила највише гласова и жирија и учесника интернет гласања. Проф. др Људмила Поповић у свом образложењу навела је да је надстрешница постала симбол несигурности, институционалне неодговорности и јавног неповерења, што се огледа у медијским насловима пуним питања и недоумица. У лингвистичком смислу, *надстрешница* је стекла имплицитна значења кроз контекст трагедије, повезујући се са другим речима и појмовима као што су *трагедија, одговорност, протест, оставка, студенти*. Постала је прецедентни феномен у српској лингвокултури – реч са снажном емоционалном и културном вредношћу, која, иако у етимолошком смислу значи заклон, данас симболише несигурност и угроженост. (<https://www.reci.org.rs/2024/12/17/nadstresnica-ljpopovic/>)

Нова реч 2024. године

Највише је предлога послато у категорији за избор **нове речи године**. То су следећи предлози (азбучним редом): аветање, аура, акушерско насиље, батериста, безнемож, благоумилан, бре, бредкрамбинг, брусилица

(жена од Брус Лија), беспосадник (дрон), божурење, бумер, бураз, вира-лац, вирално, вејперски, вештачка интелигенција, генерација алфа, глупе-тање, грмети, дезинфлација, десингер, дигитални аутизам, дигитализација, досрбљавање, Дубаи чоколада, дружебно, електромобилност, закосовље-ни, злобачен, изборни инжењеринг, избеденција, изданак предузеће (замене за start-up), јадарит, керебечење, климтек, констерниран, кринц, кредит-ни рејтинг, лимунана, математирање (вежбање математике), метаверзум, метеоаларм, милопиш, мичинг (од енглеске речи *matching* што значи подударане), мударија, небинарност, орешник, орлоседине, очаклајисати (омазати све из тањира), пакетомат, паф, пенетитрација, пенетрацијска бригада, пинглић, пипиревка, понесуша, подјело (кад човек једе али му није довољно па узме још нешто да поједе), политкоректлијство, политко-ректлија, позомашан, поканути, пошашкољити, предрасудија, премислити, претеризам, Prompt (давање смерница AI алату), путопропусница (уређај за бесконтактну наплату путарине), ретрауматизација, ризз (привлачан), Рио Тинто, свић (like), семафоризација (реч коришћена од стране локалног политичара са највишим степеном менталне заосталости, а приликом отварања раскрснице са новопостављеним семафорима), сиротињство, скибиди, сликозор (биоскоп), смејић (like), смехотрес, смућак (smoothie), србонаут (заступник Србије за свемир), сомелије, стримовање, суработ (chatbot), сусрамље, сусрамни, Tweakovati твеакујем, телемедицина, три-демија, тротинетиста, туговина, умивалица, утицајција / утицајцијка (уместо инфлуенсер инфлуенсерка), флекс, чет, четворобик (врста аеробика популарна код тинејџера у којој вјежбач опонаша четвороношце), чмаро-точина, цефри, Chat.gpt (98).

Чланови жирија су констатовали да неки предлози и нису нове речи (*аветање, благоумилан, бре, вештачка интелигенција, дигитализација, керебечење, констерниран, орлоседине, ретрауматизација*), осим вероватно за оне који су их предложили, али су на листи приказани, јер се по правил-нику организатора конкурса искључују само опсцене речи и властита име-на и називи. Предлоге за замену устаљених страних речи понудили су бор-ци за чистоћу језика (*беспосадник* уместо *дрон*, *изданак предузеће* уместо *start-up*, *сликозор* уместо *биоскоп*, *суработ* уместо *chatbot*, *утицајција / утицајцијка* уместо *инфлуенсер / инфлуенсерка*, *свић* уместо *like*, *сусрамље* уместо *cringe*, *смућак* уместо *smoothie*, *безнемож* уместо *must have*), иако то није циљ овога конкурса. Неке од ових речи је тешко замислити у жи-вом разговору, неке од предложених именица би било тешко мењати по падежима, а поводом неких није јасно ни њихово значење. Овакве, до сада непостојеће речи у српском језику, нису немогуће, али тешко да је довољ-но изнети њихов предлог да би страна реч нестала из нашег језика.

Предлог речи *батериста* не мења ниједан англицизам. Та реч се јавља у романским језицима у означавању артиљеријске опслуге. Стицајем околности, упркос одсуству потврда о употреби, ова реч се појавила у насловима неколико јавних гласила, иако није јасно ради ли се о присталици или кориснику батерија, јесу ли те батерије електричне, литијумске, за аутомобиле или друге направе. Неколико предлога нових речи носи дух стваралачке игре – *глупетање*, *дновинарство*, *србонаут*, *божурење*, *закосовљен*, *политкоректлија*. Имајући у виду склоност Срба ка оваквим речима није немогуће да ће у гласању оне имати своје присталице.

Неколико предлога англицизама сведочи о глобализацијском присуству већ често коришћених енглеских речи – *вирално*, *вејперски*, *бумер*, *бредкрамбинг*. С друге стране, глобализацијске трендове изражавају и речи творене од домаћег или одомаћеног језичког материјала: *пакетомат*, *метеоаларм*, *умивалица*.

О духу наше свакодневнице речито говоре и изрази посвећени различитим друштвеним појавама – *акушерско насиље* за грубо поступање лекара према женама у трудноћи или при порођају, *дигитални аутизам* за тешкоће у развоју деце и њиховој комуникацији због претераног излагања екранима мобилних телефона и телевизора. Предлог *изборни инжењеринг* одражава сумњиве и манипулативне процесе у припреми избора у Србији почетком лета 2024. године.

Највише гласова добили су *дновинарство* (23,2 %), *пакетомат* (14,7 %), *глупетање* (13,2 %) и *вирално* (7,5 %), а чланови жирија су у ужи избор издвојили две речи са највећим бројем гласова – *дновинарство* и *пакетомат*. Стручни жири је за нову реч 2024. године прогласио *пакетомат*.

Реч *пакетомат* проглашена је за нову реч 2024. године у српском језику јер успешно попуњава празнину у језику насталу ширењем новог облика испоруке пошиљака путем аутоматизованих ормара за преузимање пакета. Уместо да се користи страни назив или описна конструкција попут *аутомат за пакете*, реч пакетомат ефикасно спаја домаће речи: пакет + аутомат, по опробаном моделу сливања елемента као у примерима *банкомат*, *картомат*, *паркомат*, *рецикломат* и др. Др Ивана Лазић Коњик у свом образложењу је истакла да је реч *пакетомат* семантички транспарентна и лако разумљива, што јој даје потенцијал за широку употребу. Њен избор такође указује на друштвене и технолошке промене, дигитализацију услуга, пораст е-трговине и потребу за ефикасним решењима у свакодневном животу. (<https://www.reci.org.rs/2024/12/03/paketomat-ivana/>)

Лажиреч 2024. године

Предлози за **лажиреч године** (азбучним редом): ајде видећемо, али, будућност, важи, важи важи, војна операција, демократија, денацификација, договорићемо се, до решење кроз дијалог, досрбљавање (аутор Ана Ла-лић), ево обувам се, ево сад ћу, економски тигар, Експо, екологија, елита, живимо у времену мира, избори, инфлуенсер, истина, конкурентна плата (фраза у огласима за посао која скрива или маскира минималац), контра-продуктивно, крећем, лепа си, манипулација, медији, мирни преговори, наказо, не касним, неплан, обезрођење, обећавам, образовање, одговорност, ОК, отварање поглавља за приступне преговоре, просперитет, побољшање, повећање плате, преговори у Бриселу, просечна зарада, разумевање или здрав разум, реорганизација, родно осетљив језик, реално, сава, самоодрживост, сигурност, струка и наука, ти си тако одлучила, токсично, толеранција, ту сам за пет, транспарентност, успешна држава, феминист, фемицид, челично пријатељство, чућемо се (60).

Категорија лажиречи и ове године наводи на размишљања. У предлозима за лажиречи има превише високих вредности (*демократија, истина, одговорност, сигурност, транспарентност*) што сведочи о губитку поверења дела наших сународника у ове вредности. Законско наметање назива професија у женском граматичком роду (уз прописане казне за прекршиоце) изазвало је пре пар година противљење насилном моделовању језика које је спроводила лингвистички нестручна група. Прошле године у конкуренцији лажиречи био је предлог *феминатив*, а ове године предложен је спој *родно осетљив језик*. Саме те речи нису спорне, али је став особа које су их пријавиле очигледно критички усмерен против наручилаца таквог закона и оних који га на силу спроводе.

Неколико предлога за лажиречи тиче се међународних односа. Лицемерје политичких ЕУ бирократа очигледно и даље иритира наше суграђане који су предложили *отварање поглавља* – за задршке у процесима приближавања Европској Унији, те *преговори у Бриселу* – за јалово притискање Београда и Приштине уз непридржавање потписаних обавеза од стране саме Европске уније. Реч *досрбљавање* употребљена је у изјави да је у Војводини на делу ‘досрбљавање’ у смислу повећања удела српског становништва путем досељавања. Данко Шипка је приметио да је дотична особа „ову лажиреч лансирала у Хрватској, гдје се заиста десило *одсрбљавање*, етничко чишћење највећих размјера у новијој повијести”. *Денацификација* је и ове године предложена као реч којом се оправдава руска окупација дела Украјине. *Челично пријатељство* схваћено као лажиреч тиче се сумње у таква пријатељства, а алудира на изјаве о спољнополитич-

ким односима Србије и велике азијске државе. Предлози за лажиречи који одражавају сумњу у изјаве политичара о висини просечних личних примања: *повећање плате, конкурентна плата* (прикрива минималац), *просечна зарада*. Ове године добили смо више предлога који осликавају препознаљиве ситуације из свакодневног живота: *ајде видећемо, договоримо се, ево обувам се, ево сад ћу, важи важи, ма важи, крећем, не касним, лепа си. обећавам, ОК, ту сам за пет, ти си тако одлучила, чућемо се.*

Гласачи на интернету су овако доделили гласове: *одговорност* (14,9 %), *струка и наука* (13,6 %), *родно осетљив језик* (11,4 %) и *истина* (9,1 %). Жири је у ужи избор издвојио речи *одговорност* и *струка и наука*, а за лажиреч године изабрао је синтагму *струка и наука*.

Реч *струка и наука* проглашена је за лажиреч 2024. године у српском језику јер је током претходне године често била коришћена у јавном дискурсу, посебно од стране званичника и медија, у контексту одлука и поступака који су, по оцени стручне и шире јавности, били супротни стварним научним и стручним принципима. У свом образложењу др Јована Јовановић запитала се како су речи *наука* и *струка*, које треба да представљају ауторитет знања, постале лажиречи. А одговор је доста једноставан: све чешће су служиле као реторичко покриће за политичке или произвољне одлуке, без стварног упоришта у стручној анализи или научној методологији. На тај начин, изгубиле су своју изворну озбиљност и почеле да се перципирају иронично, па чак и цинично. (<https://www.reci.org.rs/2024/12/12/lazireci2024-jovana/>)

Медији у Србији су испратили избор речи 2024. године:

- 29.12.2024. Miroslav Kos. Dr Danko Šipka i dr Dejan Ajdačić o izboru „Srpska reč godine“: Reči svedoče o podeljenosti srpskog društva Blic.
- 23.12.2024. Надстрешница, пакетомат и „струка и наука“ – Реч, Нова реч и Лажиреч 2024. године. РТС
- 21.12.2024. Nadstrešnica je reč godine u Srbiji Vreme
- 21.12.2024. Reč godine u Srbiji: „Nadstrešnica“ Nulta tačka
- 20.12.2024. Reč „nadstrešnica“ izabrana za reč godine „Filološkog društva Reči“ N1
- 13.12.2024. „Пут у речи“. Радио Београд 2. Јована Јовановић.
- 5.12.2024. „Шта рече“ РТС. У гостима Иване Весић и Миодрага Стошића – Владимир Вукомановић Растегорац и Јована Јовановић.
- 4.12.2024 „О језику је реч“ РТВ Војводина, Јасна Плављанин и Јована Јовановић
- 2.12.2024. Почело гласање за „Српску реч године“ РТС

- 1.12.2024. Поцело гласање: Србија по други пут бира реч године Miroslav Kos i Danko Šipka, Blic
- 30.10.2024. Драгана Игњић Шипка: У лику Нермина Падежа сажет бесмисао настанка садашњих језика на простору бивше СФРЈ Жив печен РТС
- 30.10.2024. Које су нове речи у српском језику? Prof. Aleksandar Jerkov, Jutrom Prva televizija
- 29.10.2024. Мозаик: Које ће бити „Српске речи године“? Slobodan Novokmet i Nataša Radivojević RTV Kragujevac
- 23.10.2023. Viralan, baterista, politkorektlistvo... Ovo su neke od novih srpskih reči, jedna će biti izabrana za reč godine Које су то нове српске речи којима менјамо туђице?. Mondo
- 23.10.2024. Viralan, baterista, politkorektlistvo... Ovo su neke od novih srpskih reči, jedna će biti izabrana za reč godine. NS uživo
- 10.2024. Виралан, батериста, политкоректлјство – нова реч није креација појединца него израз заживео у српском језику Јована Јовановић, РТС
- 19.10.2024. Избор „Српске речи године“ – у жирију и Неле Карајлић и лектор РТС-а Александар Петровић, РТС
- 15.10.2024. Србија на вези. гости Слободан Новокмет и Јована Јовановић, РТС Свет
- 8.10.2024. Интервју др Danko Šipka: Србија други пут бира реч године. Miroslav Kos, Blic
- 4.10.2024. Шта рече? Ивана Весић, Слободан Новокмет и Јована Јовановић, РТС Радио 202

Реализацију пројекта је и ове године подржало **Министарство културе Републике Србије**. Управа и чланови Филолошког друштва „Речи“ се захваљују свима који су учествовали у избору и планирају да и у 2025. години организују овај избор, по нешто измењеним правилима.